

Tüskés Anna*

Gyermekek a Máriássy család ősgalériájában

Az uralkodó- és főnemesi családok szokásait követik a 18. század második feléből fennmaradt gyermekportrék, amelyek a középnemesi Máriássy-család kisgyermekait felnőtt mintára szabott díszes öltözetben és tárgyakkal ábrázolják. Máriássy V. Mihályt gyermekként látjuk félalakos arcképén (1 kép). Magyar nemesi viselete sötét dolmányból, vállára borított, zsinórral összefogott, prémes mentéből és zsinórövből áll. Oldalán markolatkengyeles díszszablyát visel, baljában gerezdes buzogányt tart. A közelharc fegyverének számító buzogány egyrészt utalhat a családi címerre – buzogányt emelő páncélos kar –, másrészt méltóságjelvényként is értelmezhető. A magyaros viseletben, sárga csizmában ábrázolt Máriássy II. Farkas díszszablyát visel hüvellyel, kardkötővel (2. kép).

A magát a 11. század közepéről eredeztető Máriássy család írásos dokumentumokból megismerhető történetét a 16. századtól kísérik képzőművészeti ábrázolások, elsőként Máriássy István szepesi kapitány sírköve a márkusfalvi vártemplom főhajójában 1516-ból. A Máriássy család központja a Kassától 90 km-re a Hernád folyó völgyében fekvő Márkusfalva (ma: Markušovce, Szlovákia). A falu fő nevezetességei a 13. században épült Szent Mihály plébániatemplom, két 18. századi kastély és az elmúlt évtizedekben romossá vált vár (3-5. kép).

Kayser Mihály a család megbízásából, eredeti források felhasználásával írta meg a család történetét, amely 1804-ben, Pozsonyban *Compendium historiae familiae Máriássy de Markusfalva* címen jelent meg. Ez a munka kiindulópontja minden további genealógiának és családtörténeti munkának, így Iványi Béla 1917-ben és Máriássy Péter tíz éve megjelent, negyvenhat táblás családfát közlő könyvének is. A Máriássy család márkusfalvi levéltára 1936-ban került az Országos Levéltárba (ma Magyar Nemzeti Levéltár), azóta több tudományág kutatói közöltek a források alapján irodalom-, művelődés- és gazdaságtörténeti szempontból jelentős elemzéseket.

A Szepes és Gömör vármegyében élő, középbirtokos Máriássy család több évszázadon keresztül házasságok révén szoros kapcsolatban állt más családokkal, főként a Berzeviczy, a Bornemisza, a Dessewffy, a Fáy, a Görgey, a Horváth Stansith, a Kubinyi, a Merse, és a Szirmay családdal. Az elmúlt évszázadban két földrészen (Amerikában és Európában) szétszóródott családi portrégaléria darabjait Máriássy Péter több éves munka nyomán gyűjtötte albumba. A képek főként magángyűjteményekben találhatóak Torontótól Londonon

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa.

és Münchenen át Kassáig. A közgyűjtemények közül a kolozsvári Bánffy palota, a márkusfalvi vár múzeum, a sárospataki Rákóczi Múzeum és a Református Kollégium Múzeuma, a pozsonyi, a löcsei és a késmárki Szlovák Nemzeti Múzeum, a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum, a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka, a Magyar Nemzeti Galéria, a Hadtörténeli Múzeum és a Széchényi Könyvtár, valamint a tápiószelei Blaskovich Múzeum őriz jelenleg családtagokat ábrázoló arcképeket.

Máriássy Péter másfél évtizedes erőfeszítéseinek köszönhetően visszakapta a birtokközpontban álló márkusfalvi várat és pályázatot nyer annak régészeti feltárására és helyreállítására. 2017-ben elkezdték a várat feltárni és helyreállítani. A munkálatokat 85%-ban az Európai Szociális Alap, 15%-ban a Szlovák Állam, továbbá a Munkügyi és Kulturális Minisztérium támogatja. Húsz ember dolgozik folyamatosan a feltáráson: megtisztítják a várat az évtizedek alatt felgyűlt törmeléktől (kövek, téglák, fák). A köveket visszaépítik az északi falba. A vár tavasztól őszi számos rendezvénynek ad helyszínt.

A négy földrészre szétszóródott családtagok, illetve magyarországi és szlovákiai közgyűjtemények számos gyermekportrét őriznek a 18-19. századból. A hajdani ősgaléria gazdagságát tanúsítja több 20. század eleji újságcikk és visszaemlékezés. Elsőként a család ősi központjáról, a márkusfalvi várról 1912-ben a *Vasárnapi Újság*ban megjelent híradás, amely viszonylag részletesen leírja az épületet és berendezését: „A MÁRKUSFALVI MÁRIÁSSY-KASTÉLY. A legrégebben épült magyarországi várak egyike a Máriássyak márkusfalvi vára. Régiségének, viszontagságainak adatai ott vannak a bástyatoronyban elhelyezett levéltárban, melyet századokon át mindig a családnak egy családi tanácson kijelölt tagja kezelt s melyben nagy számmal vannak történetileg is fontos és érdekes adatokat tartalmazó okiratok régmúlt századokból. A vár mellett egész sora áll a faluban a Máriássy-családtagok kúriáinak. Ezek közt a legérdekesebb a XVI. században épült s később barokk-stilusban átalakított várkastély, melyet mostani tulajdonosa, Máriássy Ödön kamarás stilszerűleg renováltat. A kastélytól jobbra eső szárnyépületben van a család értékes műkincseinek gyűjteménye, csupa családi vonatkozású tárgyakkal, melyek azt a gyűjteményt kiválóan érdekessé teszik. Itt van a könyvtárszoba, tele bibliográfiái ritkaságokkal: az ősök kulturális hajlamainak bizonyosága. Egy terem iparművészeti tárgyakkal van tele, köztük néhány nagyon érdekes tárgy: két augsburgi ezüst serleg, melyeket keresztelőkre használtak, a nagyobbikat a fiúk, a kisebbiket a lányok keresztelésére, – továbbá szép kancsók, kupák, becses porcellán és üvegholmik. Egy teremben gazdag sorozatát találni a régi bútoroknak, a milyenek különben a kastély majd minden részében vannak. Néhány ezek közül történelmi nevezetességű, mint pl. Thököly István virágos nyomású két börszéke. A régi családi képek hosszú sora tekint le a falakról, a Máriássy s a velük rokon Wesselényi, Bánffy, Szirmay

családok férfi és nőtagjai. A nagy női szalonban régi legyezők és hímzések díszítik a falakat. A régiség hangulata tölti el a kastélynak úgyszólván minden zugát.” (*Vasárnapi Ujság*, 1912, 8. szám, 152.)

A *Budapesti Hírlap* egyik 1913-as számában Gyarmathy Sándor további arcképekről is ír: „A régi családi képek hosszú sorozata tekint le a falakról, közte Rákóczi vitéz ezredesének, Máriássy Ferenc, majd a későbbben élt Máriássy Ádám báró tábornagynak arcképei, úgyszintén a velők rokon Wesselényi, Bánffy, Szirmay, Rédey családok férfi- és nőtagjainak arcképei. E családi képek közt mint emléket őrzi a család XII. Károly svéd királynak egykori, olajfestésű arcképét. Az oroszellenes háborúból a Szepességen keresztül jövet megszállott a családnak keresztfalvi birtokán s akkor adta.” (*Budapesti Hírlap*, 1913. július 27., 31–33.)

A portrék szempontjából ugyancsak fontos forrás Bethlenfalvy Béláné Wieland Marica 1952-ben írt, az 1920-as évekre visszatekintő írása. Számos, az albumban szereplő családi arcképről emlékezik meg: „Én Márkusfalvát mindég második otthonomnak tekintettem, és mire elhagytuk Igló városát, már örömmel regisztráltam a tavaly óta nem látott épületeket, az út alatt kanyargó csillogó ezüstszalagot, a Hernádot. [...] Néhány házzal odébb elérünk a franciatetős, zöld zsulus és a szimmetria kedvéért két kapus földszintes házhoz: Nagypám, Máriássy János házához. A kapu nyitva van, vártak. Befordulunk a virágos udvarba, és már ott áll Ómama, hogy megcsókoljon és bevezessen a nagy északi verandán és a híres kőkockás csarnokon át a nagy ebédlőbe. Körülnézek és látom, hogy tavaly óta nem változott semmi. Az ablakmélyedésben ott áll az elmaradhatatlan vasláda, a falakon köröskörül komolyarcú ősapák és méltóságteljes ősanák az idő múlásától már csaknem fekete arcképei tekintenek le reám. Már tavaly óta ősmérem őket, csak fel kell újítanom az ismeretséget. Az ajtótól jobbra Máriássy Ferenc Xavér második feleségének, Kanitz Barbarának (a család később grófi rangot kapott) portréja. K. Barbara édesapja Ernestus Kanitz brandenburgiensi egy Berzeviczy-leány kedvéért telepedett meg a Szepességen, Nagylomnicon. A képen K. Barbara két rózsát tart a kezében: a rózsák két férjét jelképezik, a rózsák levelein pedig a gyermekek nevei vannak megörökítve (6. kép). [...] A rövid oldalon van Ómama fekete dekoltált estélyi-ruhás képe, az opálékszerekkel, melyeket Ópapától kapott nászajándéknak. [...] Ómama [...] élénk esze és Ópapa népszerűsége sok kiváló férfit vonzott szalonjába. Így többek között Mikszáth Kálmán és Fraknói Vilmos püspök is vendégei voltak. A kandalló felett Ópapa, Máriássy János képe vörös tábornoki egyenruhában jól érvényesült.”

Érdeemes összevetni Horváth Stansith Klára, későbbi Máriássy XI. Lászlóné és Horváth Stansith Borbála, későbbi Máriássy V. Imréné portréját (7-8. kép). Klárát hat éves korában, 1745 körül szobában, asztal mellett állva, Borbálát három évesen 1785 körül kertben, rózsabokor mellett örökítette meg a festő. Klára baljában narancsot, jobbában legyezőt tart. A

narancs a luxusra, a fényűző életmódra utalhat. A háttérben stilizált fenyők vagy ciprusok látszanak. Borbála képén a virágok dominálnak: a bal kezében tartott fehér virág meghatározása bizonytalan: lehet például havasi gyopár, liliom vagy akár narancsvirág. Feje mellett jobbra szúrós csodabogyó (*Ruscus aculeatus*) látható, jobbjával nyíló rózsákhoz nyúl. A 18. századi portrékon látható rózsák többnyire tömveteltek, és a rózsaszín valamilyen árnyalatát mutatják. Ezek százlevelű rózsa, vagy más néven káposzta rózsa (*Rosa centifolia*) fajták, amit a 16. század végén, a mai Hollandia területén nemesítették, és a 17. századtól kezdtek elterjedni Európában.

Mindketten magyaros öltözetet viselnek. Jól kivehetők Klára vállfüzőjének kígyófejes kapcsai és a kötény szélét díszítő vert csipke. Sok ékszert viselnek, de ezek eltérnek egymástól. Klára rizsporos haján sötét vendég-haj-közép, benne rátűzött drágaköves-gyöngyös karkötő-díszítmény, körülötte nyakékszerűen összefogott boglársor masnis függővel és rezgő hajtúk együttese, nyakán fojtólánc-szerűen szoros gyöngyös bársonyszalagra akasztott figurális násfát visel. Utóbbi megegyezik a három évvel fiatalabban ábrázolt Borbála ruhájának hasára tűzött násfával, mely ugyancsak stilizált korona alatt csokolózó gerlepárt mutat alján függő gyönggyel. Klára nyakában és csuklóján emellett gyöngysorokat látunk, melyek garnitúra-szerű visszatérő eleme a szabályos közönként kivehető arany szemek közbevetése. Borbála ugyancsak rizsporos haján pártaszerű összességben gyöngysorokat és bogláros ékszert látunk, benne a többi között gyöngyöt tartó zománcozott kézzel. A kézfüggők divatja Hispániából terjedt el a 16–17. század fordulóján, még hozzá bajelhárító mágikus funkcióval. A korabeli hit szerint viselőjüket megóvta a rontástól, így elsősorban gyermekekre akasztották. Itt is ezzel találkozunk bizonyítva, hogy az ilyesféle babonáság markánsan élt még a felvilágosodás korában is. Borbála nyakában és csuklóján vörös drágakövekkel ékített gyöngysorok apróbb gyöngyökből, valamint gyöngyös fülbevalók és kisujjon viselt gyűrűk gazdagítják az ékszert. A leghangsúlyosabb a mellrészen megjelenő – kék-fehér színekben domináló – zománcozott csokornásfa, mely ugyancsak vörös drágakövekkel foglalt. Mindkét portrén látványelem az ingujjakat buggyosan összefogó vörös szalag-masnik viselete. A kislányokon látható figurális ékszerek a klasszikus barokk ékszertípusokat 17. századi jellemzőit idézik a 18. század végén.

1800 körül keletkezhetett Máriássy Zsófia és Borbála portréja (9-10. kép). Az utóbbi csipkével szegett, fűzős ruhát, nyakában korall gyöngysort, hajában szalagot visel. Az ingváll kivágása szögletes, a ruhaujjat könyök fölött szalag köti le. A szélesen fűzött vállfüzőt elől bimbós rózsaszál díszíti. Öltözete a késő barokk és a klasszicizmus stílushatárát mutatja.

Három kutyás gyerekportré maradt fenn: Máriássy II. Boldizsárról kovás elöltöltős vadászpuskával ismeretlen festőtől 1763-ból, Máriássy III. Tiborról duplasoros kabátban

Barabás Miklóstól 1879-ből, és Máriássy II. Dezsőről matrózblúzban Maximilian Kurth-tól a 20. század első évtizedéből (11-13. kép). Az első portré kutyája pontosan nem meghatározható, a másik kettőn pointer fajta látható. Boldizsár portréjának háttérében erdős táj (baloldalt tölgy, hátul Oszlopos Juniperus), egy kanyargó folyó vadkacsákkal és egy épület látszik. A család több tagja is híres vadász volt. A *Vadász- és Versenylap* 1892-es egyik novemberi száma Máriássy Attila és László részvételével Alsózsukon (ma: Jucu, Románia) rendezett nyúl- és rókaavadászatról számol be.

A 18–20. századi festmény galériát kiegészítik a családtagok kéziratban vagy nyomtatásban fennmaradt műveiből kirajzolódó szellemi portréi, ilyen források például a levelezések: Bornemisza Péter (1535–1584) sógorának, Máriássy I. Pálnak (1529–1587), Szepes vármegye alispánjának írt levelei, amelyekből megtudjuk, hogy elküldte neki a *Négy könyvecske a keresztényi hitnek tudományáról* című művét (Sempte, 1577) és az *Ördögi kísértetek* című prédikációját (Sempte, 1578). Jelentős család- és művelődéstörténeti forrás Máriássy Anna 1592-ben kelt végrendelete, és Máriássy Zsófia 1653-as házasságakor kapott hozományának lajstroma ruhadarabok, ötvöstárgyak és ékszerek leírásával. Fontos irodalmi mű a Máriássy I. András (1558–1608) leírásában fennmaradt *Mánkóczi István kalandjai* című, ismeretlen szerzőjű elbeszélés. Egy másik, irodalmi és néprajzi szempontból is kiemelkedő mű Máriássy XI. János 1614 körül keletkezett lógyógyászati kézírata, amelynek második felében több „ember-kúráló” recept, állattenyésztés és növénytermesztési leírások olvashatók. További irodalmi és művelődéstörténeti forrás például Máriássy V. Ferenc (1597–1649) – Rákóczi Pál (1596–1636) két gyermekének egyik gyámja – és Máriássy Klára (1723–1782) könyvgyűjteményének leltára. A család jelentős mecénási és irodalompartolói tevékenységet folytatott a 17. században.

Néhány irodalmi mű is ábrázolja a Máriássyak felvidéki családi és társadalmi életét, funkcióit. Mikszáth Kálmánnak a 17. század végi Lőcsén játszódó *A fekete város* című regényében számos olyan családtagról ad többé-kevésbé forrásokra támaszkodó leírást, akiről nem maradt fenn festett portré: „A mi hősnünk, Görgey Pál, már csak az úgynevezett jobb módú nemesek közé tartozott, atyafiságban a Berzeviczyekkel, Jekelfalussyakkal, Máriássyakkal és Darvasokkal – Katalin nővére egy Darvasnál volt férjnél, Gömör megyében, Osgyánban.” „Az erődített városnak nem az a politikája, hogy fényes kastélyai és kertjei legyenek, hanem hogy sok ember elférjen és szaporodjék benne, aki a falakat megvédelmezi. Történetünk idejében még ezek a házak is többnyire fából voltak, csak az előrészüket épült kőből. Egész kőből nem volt több harminc háznál. Kinek is lettek volna ezek a nagy házak? Úr egy se lakott ott, meg se engedték. Az egy Máriássy-családdal tettek kivételt, 1660-ban, mert Máriássynak le volt a város kötelezve.” „Már lánynak is szép volt messze földön Jekelfalussy

Karolina, hát még azután menyecskének! A Porubszky krónikájában olvassuk, hogy már tizenhét éves korában kilencvenhat kérője volt, s kevélykedő apja, Jekelfalussy György, semmi szín alatt se akarta odaadni Máriássy Kristófnak (noha úgy öneki, mint a kisasszonynak kedvére való deli és módos gavallér volt), míg nem lesz ki kerekszámba a száz kérő. Nosza fogta magát Máriássy Kristóf, fellovallta ravaszul néhány jó barátját, kérjék meg színből, hadd teljék kedve az öregnek. Így ment oda a nagyfejű Görgey Pál, a jó tréfa kedvéért, s uccu, mi lett belőle, halálosan beleszerettek egymásba, se szó, se beszéd többé Máriássyról (mind ilyen a fehérség), megtörtént a menyegző s punctum. Maga Thököly Imre nyitotta meg a táncot a szép menyasszonnyal s úgy belemámorosodott, hogy egyszer-kétszer meg is ölelte, amiért láthatólag megneheztelt a vőlegény.”

Képaláírások:

1. kép: Máriássy V. Mihály portréja
2. kép: Vár, Márkusfalva
3. kép: Vár és templom, Márkusfalva
4. kép: Máriássy kastély és Dardanellák, Márkusfalva
5. kép: Máriássy I. Ferenc Xavér második felesége, Barbara von Kanitz 1780 körül készült arcképe
6. kép: Máriássy II. Farkas portréja
7. kép: Horváth Stansith Klára, későbbi Máriássy XI. Lászlóné portréja
8. kép: Horváth Stansith Borbála, későbbi Máriássy V. Imréné portréja
9. kép: Máriássy Zsófia portréja
10. kép: Máriássy Borbála portréja
11. kép: Ismeretlen festő: Máriássy II. Boldizsár, 1763
12. kép: Barabás Miklós: Máriássy III. Tibor, 1879
13. kép: Maximilian Kurth: Máriássy II. Dezső